

SUBJEKTIVERING OG DESIRE – BEGREBER PÅ EMPIRISK ARBEJDE I AKADEMIA

Dorte Marie Søndergaard

Artiklen søger at udvikle et begreb om 'desire' tæt knyttet til socio-kulturelle og poststrukturalistiske forståelser af subjektivering. Dette gøres perspektiveret gennem en analyse af en empirisk case, der involverer en adjunkts eksklusionsoplevelser i karriereovergangen til lektor. Analysen fokuserer på inkompatible former for akademisk desire, på modsætningsfulde faglige og politiske diskurser, på kønede kodesystemer og biografiske erfaringsspor – alt sammen som ineragerende elementer, der syntetiseres og bearbejdes i den stadige subjektiverende processering i den givne kontekst.

Intro

Lindas fortælling ligger som een blandt mange historier i et empirisk materiale, jeg indsamlede i forbindelse med et projekt om in- og ekskluderingsprocesser i den akademiske organisation inden for samfundsvidenskab og humaniora lige omkring århundredeskiftet.¹ Fortællingen handler om en proces fra en ansættelse som adjunkt hen over nogle års intensivt undervisnings- og forskningsarbejde og frem til en negativ lektorbedømmelse, der kastede

---

1 18 mandlige og kvindelige akademikere blev interviewet om deres erfaringer på adjunkt-, lektor- og professorniveau på fem danske universiteters humanistiske og samfundsvidenskabelige institutter. Materialet blev indsamlet i forbindelse med et forskningsprojekt med titlen: *Køn i den Akademiske Organisation*, som finansieredes af de danske forskningsråd perioden 1996-2002. Den danske universitetsverden har en karrierestruktur, hvor man efter endt masterstudie (5 år) kan opnå tre års stipendium til at forfatte en ph.d.-afhandling (3 år). Den mest ordinære karrierevej består derpå i, at man søger et adjunktur, som indebærer forskning og undervisning (3 år). Derpå kan man søge et lektorat, som er en fast stilling (uden tidsbegrænsning). Og endelig er der mulighed for efterfølgende at søge et af de få professorater, som ligeledes oftest besættes uden tidsbegrænsning. Der er åben konkurrence på niveauerne fra stipendiat og opefter, og ingen er derfor garanteret automatisk opryk mellem de forskellige stillingskategorier. Det er dog sædvane, at der efter udløbet af et adjunktur opslås et lektorat, som åbner en mulighed for, at den aktuelle adjunkt kan fortsætte på lektorniveau.

Dorte Marie Søndergaard er dr.philos et cand.psych. og seniorforsker ved Danmarks Humanistiske Forskningscenter samt lektor ved Institut for Psykologi og Filosofi/Videnskabsteori.

Linda ud af den institutionelle sammenhæng, hvor hun havde påbegyndt sin post-doktorale del af en universitetskarriere.

Fortællingen rejser imidlertid en række spørgsmål om, hvordan man kan forstå interaktionelle processer mellem individ og kontekst, og det er primært de spørgsmål, jeg vil bruge den til at diskutere. Det er spørgsmål om, hvordan man kan nærme sig en forståelse af interaktion mellem individ og kontekst som gensidigt konstituerende uden af den grund at forfalde til at tænke om processerne som helt umiddelbare og friktionsfri formidlinger. Det er dermed også spørgsmål, der drejer sig om, hvordan man kan gribe den kompleksitet og de modsætninger, der karakteriserer de individuelle processeringer af det kontekstuelle. Hvordan kan man med andre ord bevæge sig længere ind i en komplicering af interaktionsprocesserne og dermed opløse karikaturen af konstruktivistisk tænkning som en, der opererer med individer, der som åbne spejlsale blot udgør refleksioner af omskiftelige kontekstuelle præmisser. Lindas historie rejser i den forstand mange af de spørgsmål, der er involveret i ambitionen om at teoretisere subjektiveringsprocesser på måder, der forsøger at undvige den dualistiske konceptualisering af det individuelle og det socio-kulturelle, som vi qua vores hverdagsdiskurser er så vant til at tænke i/gennem.

Hvis man med få ord skal karakterisere, hvad der førte til Lindas manglende lektoropryk, så var der for det første tale om et mismatch mellem på den ene side det, jeg i artiklen til en begyndelse vil omtale som Lindas desire-struktur² og på den anden side den magttunge del af institutionens desire-struktur. Hendes subjektiveringsproces var måske nok adækvat og vel interagerende med de processer, som en stor del af de øvrige institutdeltagere selv var samlet i, men den var ikke kompatibel med de processer af samme art, der var samlet og koncentreret i den diskurs, som institutionens mere formelt autoritetsbærende aktører var subjektiveret igennem: Lindas interesser både med hensyn til forskningsfelt og forestillingerne om undervisningsindhold var ikke i overensstemmelse med – med et latour'sk udtryk veloversat til (Latour, 1987) – den magtfulde del af institutionens opfattelse af, hvad der var det centrale at forske og undervise i.

Et andet væsentligt element i historiens forløb havde at gøre med en diskrepans mellem de autoritetsbærendes forestillinger og Lindas forestillinger om karakteren af grundpræmisserne for at vinde legitimitet i den akademiske verden. Lindas forestillinger om det væsentlige og værdige i denne

---

2 Desire bevares her i sin engelske form, fordi de danske oversættelsesmuligheder (atrå, trang, lyst, begær) synes skæve i forhold til den pointe, begrebet rummer, og som vil blive udfoldet lidt senere. Begær kommer formentlig tættest på betydningen i denne sammenhæng, men det danske begreb aktualiserer seksualitet som aktionsrum, hvilket er for snæver en forståelse i denne sammenhæng. En nykonstrueret oversættelse som f.eks. 'orienteringsrettedhed med et lystfyldt og (foucault'sk forstået) produktivt aspekt som centralt konstitueringsstræk' vil til gengæld være for klodset og tungt. Derfor den angloficerede begrebsbrug.

specifikke kontekst var snævert knyttet til faglig interaktion og praksis. De kræfter, der afstedkom hendes eksklusion, rummede imidlertid en integreret mestring af faglige og politiske former for praksisser, og i forhold til dem kom Lindas bidrag til kort.

Derpå kunne man spørge: Hvorfor tilpassede Linda ikke sit faglige desire til betingelserne i den institutionelle kontekst, hun ankom til som nyansat adjunkt? Man kunne selvfølgelig med lige så god grund spørge: Hvorfor kunne konteksten ikke rumme Lindas udfordring og hendes nye og kreative bud på den faglighed, stedet repræsenterede? Hvorfor tilpassede den sig ikke til Linda? Men eftersom artiklen her i sin begrebsudviklende ambition handler om subjektivering og desire, og det er Lindas fortælling, jeg har adgang til, så skal jeg primært se interaktionsprocesserne i dramaet gennem hende. Første mål for nysgerrigheden kan altså være dette: Hvorfor tilpassedes Lindas faglige desire ikke til betingelserne? Og hermed aktualiseres spørgsmålet om karakteren af det flow, der foregår mellem individ og kontekst. Andet mål kunne være at spørge: Hvad afstedkom, at Linda ikke fik og/eller tog sig adgang til at læse præmisserne i deres integrerede faglige og politiske form? Hvordan gik det til, at hun forblev så relativt blind over for det politiske element i de praksisser, hun var en del af? Hermed aktualiseres spørgsmålet om de nyankomne i en given kontekst og deres (kulturelt og kategorielt) differentierede adgang til kontekstens subjektiveringsbetingelser.

I diskussioner af akademias in- og ekskluderende praksisser fremføres ofte perspektiver, der *enten* udpeger træk ved enkeltpersoner eller grupper af personer som årsagen til deres manglende inklusion (manglende prioritering, manglende selvtillid, manglende ambitioner eller lignende) *eller* som peger træk ved organisationens eksisterende personale ud som årsagen (diskrimination). Artiklen her søger at bryde det dualistiske mønster i denne forståelse og i stedet at fokusere på interaktionen mellem deltagere i praksisfelter, inden for hvilke præmisserne for subjektivering fungerer forskelligt afhængigt af de kulturelle koder, der stilles til rådighed i feltet. De former for desire, der leves af de deltagende aktører, vil mødes og medieres af organisationens historisk generede diskurser om faglighed og akademisk forholden, om køn, om generation: nyankomne og etablerede – og det er i disse møder, subjektiveringsprocesser formes. Som en konsekvens af den begrebsudviklende ambition om at undvige dualismen mellem subjekt og kontekst følger således også en mulighed for at undvige faldgruberne i den diskussion, der fokuserer på *enten* de nyankomne *eller* de allerede deltagende som »årsagsbærere«, når det gælder (køns)segregerende dynamikker i academia.

Lad mig derfor gøre formålet med artiklen helt klart: Der ligger for det første et begrebsudviklende projekt i teksten knyttet til forståelsen af subjektivering og desire, sådan som disse begreber hentes i en poststrukturalistisk tradition og arbejdes med ind i en kulturalanalytisk psykologi. Begre-

berne bringes samtidig i empirisk arbejde i en analytisk ambition om at forstå akademias in- og ekskluderende praksisser gennem de nye og mere psykologisk perspektiverede tilgange, som begreberne åbner – det empiriske kundskabsbidrag udgør dermed artiklens anden ambition.

Intentionen i artiklen vil således netop ikke være at »forklare« Linda som person, men at lade hendes fortælling løbe med som den konkretiserende understrøm i diskussionen af spørgsmålet om, hvordan man kan nærme sig en anvendelse af desire og subjektivering på vejen frem mod øget forståelse af en særlig arenas (akademias) praksisser for gate keeping: in- og ekskluderingspraksisser.

Artiklen starter i en kort diskussion af de mere hverdagspsykologiske forståelser af subjektivitet. Dernæst diskuteres strategierne for en diskursiv bevægelse ud af disse forståelseskategorier, inden begreberne om desire og subjektivering bringes i anvendelse gennem analysen af Lindas historie. I afsnittene derefter kompliceres forståelsen gennem introduktionen af de multiple, interagerende og/eller modsætningsfulde diskurser, der udgør Lindas betingelser for subjektivering på denne særlige akademiske arena. Og som de sidste elementer i en skærpelse af kompleksiteten tænkes spørgsmålet om køn og om biografisk erfaring med ind i analysen. Men først de hverdagspsykologiske forståelser af subjektivitet.

Psykologiserende diskurser og ‘the psy-sciences’

Når begreberne om subjekt og desire introduceres, vil de hos mange aktualisere ganske andre forståelser af individet end dem, der udrages af post-strukturalistisk (Foucault, 1979, 1994; Butler, 1990, 1993, 1997; Davies, 2000; Deleuze, 1992, 1995; Scheurich, 1997) og kulturpsykologisk tænkning (Bruner, 1990; Vaalsiner, 1997; Wertzch, 1998).³ I reglen knyttes forståelserne af subjektet og ikke mindst af ordet desire til mere psykoanalytisk inspirerede typer af diskurser. Jeg skal derfor indledningsvis og ganske kortfattet komme ind på denne gængse tænkning, som et afsæt for anvendelsen af artiklens begrebslige alternativer.

Jerome Bruner taler med begrebet folkepsykologi eller ethnopsykologi om »culture’s account of what makes human beings tick. It includes a theory of mind, one’s own and others’, a theory of motivation, and the rest« (Bruner, 1990:13). Informeret, men ikke dikteret, af videnskabelig psykologi, udgør folkepsykologien i en lidt anden formulering de hverdagsdis-

---

3 Jeg går ikke her ind i en diskussion af grundlagsforskelle og forskelligartede nuancer i forståelsesformerne, disse traditioner imellem, selvom de i mange henseender er væsentlige. Årsagen er, at det interessante i denne sammenhæng primært knytter sig til de teoretiske perspektivers fælles ambition om forståelse af individ og socio-kulturel kontekst i et dialektisk, relationelt perspektiv.

kurser, der er tilgængelige for almindelige mennesker, når det drejer sig om at forstå og forme en psykologisk virkelighed. Disse psykologiske hverdagsdiskurser er som nævnt i vid udstrækning gennemtrængt af psykoanalytisk tænkning. Vestlige individer er vant til at tænke med elementer hentet i denne eller lignende former for psykologiserende diskurser, når de søger at forstå hinanden og sig selv på et såkaldt mere »personligt« plan.

Ian Parker har i sin bog *Psychoanalytic Culture. Psychoanalytic Discourse in Western Society* netop diskuteret dette fænomen, og han indleder bogen med at konstatere: »...psychoanalysis can be used to illuminate cultural phenomena, but (...) this is because psychoanalytic discourse already structures those phenomena« (Parker, 1997:vii). Psykoanalytisk diskurs gennemtrænger hverdagsdiskurserne på måder, som ikke bare betyder noget for måderne at tænke på, men også for formationen af de fænomener, der tænkes om, herunder ikke mindst subjekter og subjektivitet. Denne formation bidrager samtidig til diskursernes reproduktion i og med den repetition af forståelsesformer og den genkendelighed på grundlag af de formende kategorier, som subjektivering ligger fundamentet for blandt almindelige mennesker: Det bliver almindelig refleksionspraksis at søge i barndom efter forklaringer på psykologiske fænomener – sådan som det igen er almindelig praksis at afgrænse og tale om sådanne fænomener. Vi har vænnet os til at tænke og opleve/leve 'os selv' og andre gennem begreber som det ubevidste, personlighed, fortrængning, behov, frustration, tidlige (objekt)relationer, i.e. til forældre, etc.

De psykoanalytiske elementer, der er integreret i hverdagspsykologiseringerne, i de psykologiserende diskurser, trækker med andre ord vores forståelser ind i en række skabeloner, hvoraf blot nogle kan peges ud i form af:

- fokus på enkeltindividet som en afgrænset entitet karakteriseret af en række bestembare indrepsykiske dynamikker
- fokus på tidlig barndom som determinerende for personligheden og på faseinddelte og lineært progredierende udviklingsforløb
- fokus på fortrængning og på det ubevidste som domæne for irrationelle kræfter, individet ikke selv kender til, men som fungerer styrende i forhold til hans eller hendes handlinger, motiver, reaktionsmåder og orienteringsformer
- bestemmelse af seksualiteten som (direkte eller sublimeret) drivende kraft bag menneskers handlinger og motiver
- og som et gennemgående mønster i diskurserne: modsætningen mellem individ og kultur, individ og samfund.

I den forstand udgør den psykoanalytiske tænkning et stærkt element i de psy-sciences, som Nikolas Rose taler om i sin videreudvikling af Foucault's governmentalitybegreb (Rose, 1998, 1999. Foucault, 1979, 1981). Med governmentalitybegrebet fokuseres på den magt, som frem for at lede og disciplinere direkte, skaber et rum inden for hvilket, individer kommer

til at »lede« sig selv ('conduct to conduct'). Der er tale om en magtform, der fungerer ved at tilskynde individer til at tage ansvaret for selv at disciplinere sig gennem »frie valg« mellem de alternativer, der tilbydes for eksempel i form af livsstile, konsummønstre, selvnarrativer etc.

Selverne konstrueres følgelig i Rose's specificering gennem valg, der opleves som »frie«, og som foretaget af »autonome« individer. Der er imidlertid samtidig tale om valg, som gennemsvives af en evigt selvrefererende betydning, og som konstant bearbejdes og evalueres gennem en vifte af selv-teknologier, som ikke mindst the psy-sciences arbejder på at vedligeholde og stille til rådighed for de »autonome« subjekter. Disse såkaldte teknologier knytter sig til en vifte af selv-begreber, til koncepter for selv-refleksion, selv-analyse, selv-evaluering og til varierende former for praksiser for at forme og omforme på opleve- og følemåder, på relations- og livsformer (Rose, 1999).

Denne analyse af formationen af psy-sciences synes frugtbar, når det gælder forståelsen af betydningen af psykoanalytisk tænkning som diskursiv magt: psykoanalytisk psy-science har netop, set i dette perspektiv, med stor succes udstyret vores diskurser og kulturelle betydningssystemer med koncepter for selv-refleksion, selv-analyse, og tilhørende praksiser for at forme det, vi forstår som »indre liv«.

Alternative perspektiver – nye åbninger

Også empirisk ligger der interessante perspektiver i at foretage den Rose-inspirerede vending og se de psykoanalytiske diskurser som konstituerende og effektskabende for konkrete menneskers orienterings- og handleberedskab i stedet for at se dem som konstateringer af en prædiskursivt eksisterende fænomenverden.

Når det gælder Linda, kan man netop se nogle af disse kategorier, og de betydninger, de formidler, resultere i særlige mønstre for oplevelse og refleksion: Undervejs i interviewet falder Linda lejlighedsvist ind i heftige selvbebrejdelser. Hun taler om, at hendes »psykiske struktur« nok er årsagen til forskellige dele af hændelsesforløbet. Hun psykologiserer over sine egne dispositioner, taler om dem som irrationelle, men tager sig så i det, og siger, at den slags ved nok jeg/intervieweren mere om end hun: I min egen skab af psykolog gives jeg således adgang til ekspertpositionen stillet over for hende og hendes ubevidste; jeg gives adgang til at tage definitionsmagten i forhold til hendes »indre liv«.

Men samtidig kæmper hun også mod denne indadvendende følelsespraksis og de indadvendende, psykologiserende og individualiserende kategorier at forstå og opleve sig selv og situationen igennem. Hun pendler mellem dem og så en alternativ praksis: nemlig een, der indbefatter en stærk vrede rettet mod de autoriteter, der nedgjorde hendes arbejde, og som

legitimerede sig gennem at »oversætte« deres paradigmatisk/fagpolitisk funderede eksklusion til en fagligt neutral vurdering, da de skrev den udtalelse om hendes akademiske kvalifikationer, der blev brugt som grundlaget for at afvise hendes lektoropryk.

Denne alternative praksis kommer til udtryk dels i konkrete klagebreve afsendt til det involverede institut, dels i fortællinger, der i stedet for at positionere hende som svag og med en betænkelig »psykisk struktur«, så i stedet positionerer de magtfulde på stedet som misbrugere af deres position, og de mindre magtfulde som inkompetente i forhold til stedets faglige kamppraksisser. Linda er med andre ord ikke udelukkende og entydigt subjektiveret under de indadvendende psy-science-diskurser. Hun bevæger sig som diskursiv aktør mellem de forskelligartede diskurser, der står til hendes rådighed i en sen-moderne mellemlagskultur a la den skandinaviske.

Og måske er det netop denne fremhævelse af hendes adgang til og bevægelse inden for forskelligartede diskurser, der kan åbne en dør videre i en søgen efter mulighederne for at fortælle nye og anderledes sammenhænge frem – søgen efter fortællepraksisser, der formår at undvige den individualiserende diskursive magt, udpege andre diskursive praksisser og dermed åbne for andre mulige konstituerings effekter. Måske er det denne dør, der kan åbnes til en begyndende forståelse af subjektivering på en anden måde.⁴ For netop det bliver vel efter disse indledende ræsonnementer et væsentligt spørgsmål: Hvordan kan det overhovedet lade sig gøre at åbne nye diskursive praksisser, givet vores subjektivering gennem de allerede eksisterende?

Donna Haraway citerer i et interview til et dansk tidsskrift *Kvinder, Køn og Forskning* Marilyn Strathern for følgende udtalelse: »It matters which categories you use to think other categories with« (Haraway, 2000, p:55). Og hun fortsætter:

»You can turn up the volume on some categories, and down on others. There are foregrounding and backgrounding operations. You can make categories interrupt each other. All these operations are based on skills, on technologies, on material technologies. They are not merely ideas, but thinking technologies that have materiality and effectivity. These are ways of stabilizing meanings in some forms rather than others, and stabilizing meanings is a very material practice. (...) I do not want to throw away the category formation skills I have inherited, but I want to see how we can all do a little re-tooling« (ibid.).

---

4 Denne subjektivering-på-en-anden-måde er diskuteret af f.eks. Foucault (1979, 1994 (ed. Rabinow)), Deleuze (1992), Butler (1997), Davies (2000) og mange andre. Det følgende er at betragte som mit forsøg på at bidrage til, inden for og ved hjælp af strømmen af stemmer i dette felt ved at fremhæve nogle pointer i forhold til, hvor det vil være vigtigt at skabe platforme at tænke videre fra.

Haraway peger her på, at det i vores re-tooling af tanketeknologier ikke drejer sig om at kaste al kategorisering eller al tænkning via kategorier over bord. Det drejer sig ikke om at kaste al diskursiv magt over bord, men om at forholde sig til, hvilke kategoriseringer man anvender. Vi må foretage vores re-tooling ved at bevæge os sensitivt og varsomt i vores udpegninger og udvikling af de alternative kategorier, som vi skal bruge til at åbne allerede diskursivt konstituerede fænomener med og til at tilbyde nye og alternative, men altid også blot midlertidige, konstitueringer igennem. For her ligger de diskursive vilkår: Vi kan ikke træde ud af diskurs. Vi kan bevæge os i diskurs, finde sprækker og brud og modsætninger at bevæge os med eller mod, vi kan som Haraway siger: skrue op eller ned, fremhæve eller nedtone, forstyrre eller lade være – i en søgen efter andre og alternative måder at diskursivere det allerede diskursiverede på.

Judith Butlers formulering af nogle af disse grundpræmisser for diskursiv eksistens og dermed subjektivering lyder således:

»Power acts on the subject in at least two ways: first, as what makes the subject possible, the condition of its possibility and its formative occasion, and second, as what is taken up and reiterated in the subject's 'own' acting. As a subject of power (where 'of' connotes both 'belonging to' and 'wielding'), the subject eclipses the conditions of its own emergence; it eclipses power with power. The conditions not only make possible the subject but enter into the subject's formation. They are made present in the acts of that formation and in the acts of the subject that follow«. (Butler, 1997, p:14)

Subjektiveringens grundvilkår udgør med andre ord den samtidige underkastelse under og kommen til handlende eksistens gennem den diskursive magt, der forefindes i de socio-kulturelle sammenhænge, vi er henvist til. Det er i forlængelse af denne form for tænkning, det bliver muligt at forfølge en begrebslig ambition, som på een gang handler om at undvige individualiseringen, uden at tabe individet, og undvige sociologiseringen uden at tabe det kontekstuelle, det socio-kulturelle. Dernæst bliver ambitionen også at undgå universaliseringer på et alt for konkret teoretisk niveau og at fremhæve fleksible og processuelle kategorier frem for fikserende og statiske.

Desire, diskurs, subjekt

Jeg skrev tidligere, at hvis man skulle forsøge at karakterisere, hvad der førte til Lindas manglende lektoropryk, så var der her tale om et mismatch mellem Lindas desire-struktur og den magttunge del af institutionens desire-struktur. Det første, der imidlertid må gøres i forsøget på at tænke nye

kategorier frem, vil være at opløse dette strukturbegreb og gøre det mere processuelt. Vi må tænke desire som noget langt mere flydende og foranderligt, noget, der ikke bare har til huse i Linda, men som vedligeholdes og bekræftes, ændres og genformes i konkrete relationelle praksisser, hvor de involverede deltager med deres respektive desireprocessuelle spor (desire trajectories). Derigennem deltager de samtidig i den gensidige formation af legitime og illegitime diskursive desire-former, som vil være/ blive tilgængelige for subjekter i konkrete kontekster at forbinde sig med og deltage i som deres egne. Bronwyn Davies er inde på samme tanke, når hun skriver:

»In various humanist guises, desire has been used as an indicator of who we 'really' are, as signifying an essence that is 'natural' and personal, as independent of social influence. But I argue here that desire is spoken into existence, it is shaped through discursive and interactive practices, through the symbolic and the semiotic. Desires are constituted through the narratives and storylines, the metaphors, the very language and patterns of existence through which we are 'interpellated' into the social world«. (Davies, 2000:37)⁵

Desires er i denne forståelse ikke noget, der eksklusivt kan afgrænses til en persons indre. De konstitueres gennem interaktion mellem individ og kontekst, medieret af narrativer, metaforer, (og i en lidt anderledes videreformulering end Davies') af diskurser og praksisformer. Desire skabes igen og bliver samtidig »selv« et udgangspunkt for skabelse af diskursive praksisser. Alt dette bliver desire imidlertid ikke mindre emotionelt oplevet af eller mindre alvorligt og livsvigtigt for de konkrete personer, der bærer det, af. Desire er en form for vilje til liv, en (også lystfyldt) rettedhed, en konkretisering og fokusering af vilje til eksistens.⁶ Blot er det vigtigt her at tænke liv, som liv gennem diskurs, gennem kultur, gennem de kollektive formationsvilkår. Præmissen er med andre ord en forståelse af subjekt og desire som på een gang konstitueret af og medkonstituerende for diskursiv praksis og diskursiv magt.

5 Interpellationsbegrebet stammer fra Althusser (1971).

6 Butler har lignende overvejelser over viljen til eksistens, men hendes betoner selve overlevelsesaspektet i magtens udnyttelse af menneskets desire til at leve: »As the condition of becoming a subject, subordination implies being in a mandatory submission. Moreover, the desire to survive, 'to be', is a pervasively exploitable desire. The one who holds out the promise of continued existence plays to the desire to survive. 'I would rather exist in subordination than not exist' is one formulation of this predicament (where the risk of 'death' is also possible)« (Butler, 1997, p.7). I forhold til Butlers formulering lægger min begrebsliggørelse af desire mere vægt på den også lystfyldte overtagelse af særlige subjektiveringsformer, særlige diskursive formationer, som et led i at bringe sig selv til handlende eksistens.

Desirebegrebet, som jeg bruger det her i relation til Linda, søger således at fange den motiverede rettet, det (også) lystfyldte diskursive orienterings- og overtagelsesberedskab, de (i personens oplevelse eller blot personens håb) integrationslovede fokuseringspraksisser af diskursiv og handlemæssig art, som Linda har samlet op og gjort til sine, og som hun genkender, bekræftes på og bevæger sig i forhold til i sine varierende kontekstuelle sammenhænge.

For Linda er der i relation til universitetsarenaen tale om et desire, som handler om en bestemt form for faglighed, om nogle bestemte faglige retninger at tænke i og med, nogle bestemte typer af teorier/teoretiske diskurser og om en udstrakt tværfaglighed og nytænkning af den disciplins grænser, som hun tilhører. Videre er der tale om et desire, der handler om nogle bestemte interaktionsformer, der i denne særlige verden er organiseret omkring undervisningssituationer og omkring forskningssamarbejde. Linda beskriver glæden ved at arbejde på disse måder som meget stor. Hun oplever erkendelsesmæssige gennembrud, som hun ikke kan forestille sig at få mulighed for at opnå i andre arbejds kontekster, eller gennem andre typer af paradigmatisk orientering. Det er med andre ord en relativt intens passion, der leves i den omtalte praksisform.

På spørgsmålet om, hvad der er det positive ved universitetsarbejdet, siger Linda:

»...det er de der kicks, ikke. De kommer jo, når man opdager noget nyt. De kommer – de kommer jo i selve ... de kommer, når jeg skriver, altså de kommer ... også når jeg holder foredrag nogen gange. Det synes jeg også kan være vildt fedt. Altså det kan være lidt sejt at undervise. Men altså også når jeg kan tænde nogle andre, altså når det – jeg går for at være en underviser med et stort engagement, og når jeg sådan kan ... Jeg vil gerne videregive den der faglige glæde, ikke. Og når jeg kan mærke, at det lykkes – det synes jeg er enormt dejligt. Men også det der med at sidde og læse: Whauu! Og skrive noget, og ‘her går det op for mig, at ‘ ... når det lykkes med de der erkendelser. Der har nogen gange været langt imellem dem, og jeg synes, der er meget træls ved det her arbejde. Altså der er meget ensomhed, og der er meget slid forbundet med det. Men det er de der erkendelsesspring – og så hvis jeg kan få lov til at formidle det der engagement, jeg har i stoffet, ikke.«

Linda har fulgt og forfinet dette desire gennem mange års studier og mange års opbygning af diskursive praksisformer. Udfoldelsesmulighederne er knyttet til både ‘kompetencer’ og til relevante netværk, overblik over relationsmuligheder og potentielle udfoldelsesrum. Der er i den forstand ikke tale om et udskifteligt og hurtigt omsætteligt element i Lindas subjektivering – eftersom dette desire-spor for det første har en længere konstitue-

ringshistorie og for det andet findes som proces og praksis mellem hende og konteksten. Havde sporet udelukkende fandtes »i« hendes person, ville det formentlig være smuldret og omdannet til noget andet. Havde det kun fandtes »udenfor«, ville hun være gledet forbi det i omsætningen af sit i så fald anderledes desirespor.

Dette siger jeg blandt andet for at pointere, at den udelukkende individuelle desireformation, som vi kender italesat i mange både videnskabelige og hverdagspraktiserede diskurstilbud, ikke vil være mulig. Et desire må hente sin bekræftelse og sin næring et sted fra. Er dette sted imidlertid isoleret fra det aktuelle udfoldelsesrum, da vil det få konsekvenser, enten i form af en gradvis ændring af personens desireprocessing og dermed muligvis desirekonstituering eller i en isolering og afsondring af personen fra den kontekst, der qua andres deltagelse er gearret til at bekræfte andre typer af desirespor.

Min teorifortællende bestræbelse placerer på denne måde desire som en proces i den diskursive praksis med gensidigt konstituerende individuelle og kollektive processingsspor, og det forsøger samtidig at medtænke, at diskursiv praksis ikke er enhedslig, men derimod består af mange og ofte modsætningsfulde diskursive praksisser inden for samme handlerum.⁷ Af disse modsætningsfulde diskursive praksisser vil nogle være så modsætningsfulde, at de vil søge at bekæmpe og ophæve eller underminere hinanden, andre vil kunne leves parallelt uden nogen større gensidig interaktion, og atter andre vil interagere på gensidigt støttende og udfordrende vis i for-

7 Metodologisk interesserede kan her bemærke min strategi for re-tooling (Haraway in mente): Jeg nedtoner afgrænsetheden mellem individ og kontekst og betoner (skruer op for) kategorierne for processing mellem de to størrelser, men individ og kontekst optræder stadig som nødvendige kategorier for meningsskabelsesprocessen. Hvorfor det? Fordi kategorierne ikke kan udsættes for radikale omdiskursiveringer, ifald teksten skal gøre sig forståelig og tilbyde brugbare diskursiveringstilbud for 'os' at forbinde os med det, tilegne os og bruge – givet den subjektiveringsbaggrund, der har været vores vilkår. Bemærk også, at når der tales om individets bidrag til den gensidige processing, så forudsættes en individuel kapacitet, en alment menneskelig individuel kapacitet, til at syntetisere og manøvrere diskursivt. Det vil sige, at individet diskursiveres /bestemmes som rummende en kapacitet til at udsætte de modsætninger mellem diskursive tilbud, der aktualhistorisk og som et biografisk erfaringsspor ligger, for syntetiserings- og bearbejdningsprocesser. Begrebet, syntetisering, fastholdes imidlertid på et uspecifikt niveau. Det bestemmes ikke i konkrete processtyper eller syntetiseringstyper, eftersom en sådan bestemmelse ville komme til at almengøre (og konstituere) i en grad, der ville forhindre, at perspektivet kunne fungere åbent nok til at støtte forståelsen af historisk og socio-kulturelt specifikke udtryk af så varierende art, som den helt grundlæggende konstruktionistiske tilgang vil forudsætte mulige. Man ser her blandingen af poststrukturalistisk og kulturpsykologisk terminologi: 'bestemmelse af kapaciteter' hører til i en kulturpsykologisk tradition, men tænkes her med ind i en poststrukturalistisk tilgang, hvor den form for bestemmelse alligevel forbliver et fortælleforsøg, der erkendes i sin processuelle og diskursive karakter. (Se i øvrigt Søndergaard 2002 for metodologiske greb i poststrukturalistisk regi).

hold til særlige aspekter i de respektive diskurser. Lad mig gøre disse teoretiske pointer lidt mere tilgængelige gennem anvendelse af dem på Lindas historie.

Multible, interagerende og/eller modsætningsfulde desire-spor

Lysten til at undervise og forske og til at interagere med studerende og kolleger med særlige teoretiske diskurser som medierende betydningssystemer – denne lyst havde i princippet ganske gode vilkår i Lindas dagligdag på det institut, hvor hun arbejdede som adjunkt. Hendes desire-spor mødte tilsvarende desire-spor både blandt kolleger og studerende og blev i dette møde til den gensidige desire-processering, der skal fungere, for at et desire-spor kan leves og udvikles. Blandt de studerende, som endnu ikke var nået særlig langt i deres eget faglige desire-spor, var mange villige til positivt at undersøge og samle Lindas tilbud om deltagelse op som relevant for dem. Formuleret hverdagsdiskursivt ville vi sige: Der var andre kolleger, som delte Lindas faglige engagement, og der var stor entusiasme blandt de studerende for den form for faglighed, som hun præsenterede for dem. Hendes tilbud blev mødt som et nyt og lovende bud på en fremtidig faglighed inden for den konkrete disciplin, hvor hun var virksom.

Samtidig var Linda integreret i forsknings Samarbejder uden for instituttet. Hun havde sammen med andre opnået en prestigetung ekstern finansiering af et projekt, som ville skabe endnu bedre udfoldelsesrum for det faglige desire-spor, hun fulgte og var en del af. Dette fungerede ikke kun som en åbning af et fagligt udfoldelsesrum, det fungerede også som en støttende og bekræftende kraft i forhold til de faglige diskursers legitimitet, som Linda sammen med sine særlige netværk brændte for. Lindas, kollegernes og de studerendes fælles desire-processering var således ikke de eneste, der bidrog til at legitimere netop denne faglige praksisform. Mere omfattende og økonomisk ressourcestærke kræfter uden for miljøet bød også støttende ind i forhold til legitimiteten.

Linda var imidlertid ikke blind for, at der på hendes institut fandtes andre faglige desire-spor levet af andre kolleger med andre netværk og andre støttende instanser omkring sig, når det gjaldt legitimeringen af deres faglighed. Linda så dette. Og hun var også i nogen grad klar over, at denne anderledes faglighed blev uforenelig med hendes, når det gjaldt en forholden til f.eks. disciplinens afgrænsning, til tværfagligheden, til udpegning af disciplinære kernefelter, valg af metodologisk tilgang og undervisningsmæssig prioritering af videnskabelige arbejder.

Hun så også, at den anden form for faglighed havde nogle særlige legitimeringsmuligheder knyttet til sig, eftersom dens repræsentanter var centralt placeret inden for de formelle beslutningsstrukturer, der karakteriserede stedet. Men det sidste aspekt blev i hendes aflæsning mindre væsentligt

end det fagligt indholdsmæssige: For hende blev det vigtigt at indgå i stedets dialoger med en kraftig indsats i forhold til at bringe sit eget faglige desire frem som betydningsfuldt for de retninger, faget skulle udvikles i og udfoldes inden for. Det forekom hende nødvendigt og helt naturligt at gøre dette på baggrund af blandt andet studenternes interesse, visse kollegers støtte og i øvrigt på baggrund af det overblik over fagets internationale udvikling, som hun delte med sine forskningskollegaer. Herudfra argumenterede hun for drejninger og udvidelser af den eksisterende »profil«, som ville give plads for udfoldelse også af hendes og hendes ligestillede desire-spor. Og hun agerede her ud fra en forestilling om, at dette det »faglige« måtte bære overbevisningskraften i sig selv.

Disse bestræbelser blev imidlertid oplevet som *for* uforenelige med de centralt placerede kollegers desire-spor til, at de kunne acceptere bestræbelsernes potentielle ekspansion. Ikke kun på grund af det anderledes faglige indhold, der kendetegnede Lindas desire-spor. Ikke kun på grund af den oppositionelle karakter, der blev aflæst i hendes bestræbelser på at skabe udfoldelsesrum for sporene. Men på grund af dette i kombination med omfanget eller karakteren af de kræfter, der ville støtte legitimeringen af dem. Med ekstern økonomisk støtte, studenterengagement, international medvind og delvis kollegial opbakning – med alt dette blev det desire-spor, Linda repræsenterede, en *for* modsætningsfuld faglig diskursivering at åbne *for* meget plads for inden for samme udfoldelsesrum – sådan som det ville ske, hvis Linda blev givet adgang til en fast stilling på et højere niveau i hierarkiet.

Til forståelsen af dynamikker og interaktioner mellem de mange og modsætningsfulde diskurser i et praksisfelt hører således også en forståelse af, hvilke »udsige-positioner« disse diskursers repræsentanter har placeret sig i/er blevet placeret i. Givne diskursers hegemoniske status drejer sig ikke udelukkende om udbredelse, den drejer sig i mindst lige så høj grad om repræsentation i udsige-positioner, hvortil der er knyttet institutionel autoritet. En sådan status kan manifesteres og materialiseres igennem, at dens repræsentanter har opnået særligt prestigebærende stillinger og akademiske grader, men ikke mindst at repræsentanterne har opnået centrale placeringer i den formelle ledelsesstruktur (studieleder, institutleder, forskningsudvalgsleder, placering i bedømmelsesudvalg etc.), som kan anvendes til at regulere andres adgang til udsige-positioner i institutionel sammenhæng (Bourdieu, 1990a, 1990b). Brydningerne mellem de varierende former for diskurser involverer således også et væsentlig element, der har at gøre med adgangen til at hæmme og fremme andre diskursive positioners integrationsprocesser i den institutionelle sammenhæng – og dermed hæmme og fremme andre desire-spor og andre subjekters bevægelser i sammenhængen.

Der tegner sig her nogle meget komplekse, på een gang modsætningsfulde og interagerende, diskursive mønstre. Alle deltagerere må ses som subjektiveret under de rose'sk beskrevne psy-sciences – blandt andet som en forudsætning for deres oplevelse af sig selv og andre som i den grad gen-

sidigt afgrænsede individer, med stærke individuelle faglige profiler og interesser. Den enkeltes individuelle præstationspotentialer og unikke form for deltagelse fremstår (blandt andet medieret af vestlige psy-science diskurser) som væsentlige omdrejningspunkter i de fælles praksiser. Dernæst ligger der individuelle faglige desire-spor, som er blevet til i interaktionen mellem grupper af enkeltindivider og deres fælles udvikling af desire – men derpå igen profileret op imod andre grupper af individers desire-spor. Et sæt af mønstre drejer sig altså om forudsætningen for denne individualiserede faglige desire-investering og om de bevægelser og spredninger som forskelle og ligheder, bekræftelser og modsætninger investeringerne imellem, vil tegne i forhold til fagligheder. Men nok et mønster tegner sig, når det »politiske« element (Hasse, Henningsen og Søndergaard, 2002) ses som del af farveskalaen, og som integreret i fagligheden og i deltageres gensidige interaktioner – det er det element, jeg kommer til nu. Til gengæld skal jeg gemme det yderligere lag i diskursiveringen, der drejer sig om kulturelle (kønnede) kategorier til lidt senere.

Det er værd at være opmærksom på, at der også til dette mere politiske element i det universitære udfoldelsesrum kan knyttes fokuserede desire-investeringer.⁸ Hvordan det? Jo, når det tidligere blev sagt, at Lindas desire for en specifik faglighed og en specifik faglig interaktion med kolleger og studerende omkring denne faglighed var fulgt og forfinet gennem mange års studier og opbygning af praksisformer og netværk, så er dette een type af desire-spor, som kan bidrage til inklusion i den akademiske kontekst. Det er een form for spor, der kan finde udfoldelsesrum i de universitære praksisser. Men der er andre typer af desire-spor, som også kan udfoldes, leves og bidrage til inklusion. Og det er de spor, der som et fremtrædende element bærer en (tilsvarende passioneret) orientering i forhold til selve integrations- og ekspansionsprocessen og til de manøvreringer mellem forskelligartede diskurser og positioneringsbestrebelse, der vil kunne kende-

---

8 Politik bruges i denne tekst som et udvidet begreb om kollektive eller kollektivt bidragende bestræbelser på at fremme og hæmme særlige interesser – det være sig institutionelle, personlige eller grupperepræsenterede interesser – gennem såvel formelle som uformelle tiltag inden for en organisations eller institutions praksisfelter. Politik kan i en akademisk kontekst vanskeligt skelnes fra »administration« og ligeså vanskeligt skelnes fra »videnskabeligt arbejde«, eftersom det aspekt, der handler om at hæmme og fremme særlige interesser, også realiseres gennem administrative og forsknings-undervisningsmæssige aktiviteter. Alligevel kan der ligge en analytisk pointe i at reservere et begreb til en særlig fokusering på de strategier og typer af handle- og diskursiveringsmåder, der mere direkte og fokuseret beskæftiger sig med særlige interessers repræsentation, position og udfoldelsesmuligheder i en given kontekst – sådan som disse interesser igen vil være knyttet til personlige positioner, personligt investerede desire-spor og til særlige fagligt videnskabelige positioner og diskursiveringstilbud. (Definitionen er inspireret af diskussioner i den nordiske forskningsgruppe »Jämställdheterne i Norden«, NIKK, Oslo. Definitionen er tidligere anført i Hasse, Henningsen og Søndergaard (2002)).

tegne de deltagendes henholdsvis in- og ekskluderende interaktioner med hinanden. Det er her, vi finder grundlaget for den tidligere omtalte diskrepans mellem Linda og de autoritetsbærendes forestillinger om grundpræmisserne for legitimitet i den akademiske virkelighed.

Her er altså tale om en type desire-spor, der ud over en faglig investering og lyst, også nogle gange især har det politiske spil som sit mål og omdrejningspunkt. Når det politiske spil bliver det dominerende element i interaktionen, kan dette for eksempel aflæses af graden af oversættelsesbestræbelser mellem diskurser: en interesse fremføres ikke som en interesse i at fremme en særlig faglig position eller en særlig persons karrieremuligheder, derimod som begrundet i interesser af anden art, som den politiserende aktør ved, allerede findes mere omfattende repræsenteret i en beslutningssammenhæng (jf. igen Latours oversættelsesbegreb (1987)). En politiseringsaflæsning kan også knytte sig til det fagliges overgang til »handelsvare«: støtte til en særlig faglig position kan for eksempel »handles«/udveksles med støtte til andre typer af interesser, f.eks. netop politisk/administrative positioneringsinteresser (af typen: 'hvis jeg får støtte til min opstilling til lederposten, så skal jeg støtte, at du får din ph.d.-studerende ansat som adjunkt, at du får den undervisningsmæssige placering, du ønsker, at du får den konferencerejse, du har bedt om' etc).

Manøvrerne mellem feltets deltagere i forhold til at fremme og hæmme interesser af varierende arter (knyttet til faglighed, til rekruttering, til opnåelsen af ressourcer og privilegier, til ønsker om ledelses- eller udvalgsposter etc.) kan inden for disse politiske processer formidles gennem 'handler' og udvekslingsprocesser, hvor aktører gensidigt forholder sig loyalt og illoyalt, støttende og hæmmende, til hinandens projekter, og hvor netværk og alliancer bliver en forudsætning for at opnå de ønskede bevægelser.⁹ Et eller andet sted og i varierende grad integreret i disse udvekslinger og handler ligger det fagligt indholdsmæssige som det akademiske og videnskabelige udfoldelsesmedium, de mange aktiviteter har til formål at give aktørerne adgang til. Pointen her er blot at fremhæve, at manøvringer i forhold til denne adgang kan antage relativt selvstændiggjorte former og i større eller mindre omfang centrerer omkring deres egne dynamikker i en grad, som kan give netop dem og ikke det fagligt indholdsmæssige primat i de gensidige interaktioner.

Desire-spor, der er knyttet til det politiske element og til intensiteten i disse typer af manøvre, er lige så lidt udskifteligt og hurtigt omsætteligt i de givne deltageres subjektivisering som det fagligt investerede desire, det er

---

9 Beskrivelsen har udgangspunkt i analysen af de empiriske data, som Linda også er hentet i, og som blev beskrevet tidligere i artiklen. Men lignende beskrivelser og analyser findes også i f.eks. Bourdieu (1990a, 1990b), her f.eks. formidlet begrebsligt i analyserne af akkumulation af henholdsvis akademisk og videnskabelig kapital, og i Latours (f.eks. 1987) arbejder.

integreret i. Også det politisk investerede desire har sin historie og sine aktuelle bekræftelseskontekster. Og også det lever gennem diskursive praksiser, som ligger (mere eller mindre) tilgængelige og kan overtages subjektiverende af feltets deltagere alt efter de erfaringsspor, de arbejder på at syntetisere tilbuddet med af aktuelt kontekstuel art og af biografisk art. Det er netop noget af dette, vi skal vende os mod nu: spørgsmålet om syntetiseringerne mellem konteksternes aktuelle diskurser, og om de (kønnede) kulturelle koder, der involveres i syntetiseringsarbejdet og dermed i formningen af desire-spor. Sidst i artiklen skal jeg tage spørgsmålet om biografi, og dermed om biografisk erfarede og anvendte diskurser, op.

Kønnet adgang til de multiple diskursive præmisser

Det vil til enhver tid være vanskeligt at komme frem til en endelig forståelse af, hvordan desire-spor samles op og gøres til deltagernes egne i disse kontekster med deres ofte modsætningsfulde diskursive tilbud. Men man kan måske ane, og dermed antyde, nogle mønstre, som det ikke vil være uinteressant at tænke i, når fokus også falder på de kønnede segregeringsprocesser, som academia rummer i så rigeligt mål.

I den akademiske kontekst udgør kvinden »den anden«. Argumentationen herfor og analyser af andetgørelsesdynamikker optræder mange steder i litteraturen, og jeg skal derfor afholde mig fra at bruge plads på gentagelse her (fra Fox Keller, 1985, til Haraway, 1991, 1997; og i skandinavisk kontekst af blandt andre Bendix Petersen, 1999; Egeland, 2001; Hasse, 2000; Søndergaard, 1996). Mand-akademiker-rationel-videnskabelig-faglig er betydningskæder, som helt selvfølgelig marginaliserer det feminint konoterede¹⁰ i relation til det akademiske.

Kvindeligt mærkede deltagere har adgang til at gøre disse betydningskæder til relevante diskursive bud for sig i dagens universitetssammenhænge, men kvindeligt mærkede må, hvor de kønnede koder aktualiseres og tages i brug (og det er ikke nødvendigvis alle steder eller hele tiden), i lidt højere grad end de mandligt mærkede overbevise om, at de ikke alene mestrer det akademiske, men også har et umiddelbart og »naturligt« inte-

10 Bemærk, at 'feminint konoteret' ikke er sammenfaldende med 'kvinde'. Af samme grund anvendes også begrebet kvindeligt markeret/ kvindeligt mærket individ eller individ med kvindeligt kropstegn i analyser, der hviler på denne type af kønsforståelse, eftersom markeringen knyttet til kropstegn åbner for tolkninger, der knytter feminint konoterede elementer til netop disse individer og ikke til maskulint markerede individer. At åbne for tolkning er imidlertid ikke det samme som at determinere. At åbne for tolkning indebærer også en åbning for forhandling. Til forståelsen hører derfor også, at feminin konotation kan søges undvejet eller søges nedtonet i handlings- og udtryksrepertoier hos kvindeligt markerede, ligesom den kan søges opnået eller opprioriteret i handlings- og udtryksrepertoier hos mandligt markerede (Søndergaard, 1996).

greret forhold til det. Kvindeligt mærkede subjekter kan qua koderne forventes at repræsentere femininitet og at realisere det feminint konoterede. De tilbydes med andre ord, hvor koderne aktualiseres, at subjektivere sig feminint og at udvikle desire-spor indeholdende flest feminint konoterede mål, udtryk og handleformer. På den måde kan forventningerne knytte de kvindeligt markede til kvindelighedskonoterede, og dermed ikke-akademiske, eller blot ikke-kerneakademiske, udtryk, handle- og desire-former (for detaljerede analyser se Søndergaard, 1996 og Hasse, 2000). For at legitimere sig som akademisk deltagende kan det følgelig blive nødvendigt løbende at modsige disse forventninger.

Positionen som »anden« forhandles løbende gennem konkrete subjekters varierende svar på disse diskursive vilkår og gennem subjekternes varierende realisering af balanceringsmuligheder i de paradokser og modsætninger, som koderne tegner op (f.eks. modsætningen mellem samtidig realisering af kulturelt genkendelig 'kvinde' og kulturelt genkendelig 'elitær akademiker') (Søndergaard, 1994, 1996). Det interessante i denne sammenhæng bliver imidlertid, hvordan denne position som »den anden«, den efterhånden selvfølgelig deltagende »anden«, men ikke desto mindre den »anden«, også ser ud til at give adgang til subjektiveringstilbuddene i det universitære rums forskelligartede fagligt-politisk integrerede diskurser på andre måder, end dem der åbnes for de 'neutrale' deltagere, de mandligt mærkede.

Akademias videnskabeligt faglige diskurser udgør de af institutionens diskurser, der udadtil fremføres som de legitime og centrale diskurser. Videnskabelighed konstitueres gennem en eksklusion af en række elementer, hvoraf »det politiske«, »det personlige« og »køn« blot udgør nogle. Samtidig fungerer disse »politiske«, »personlige« og »kønnede« diskurser i rummet, men blot i mindre legitim form: Man kan kun vanskeligt argumentere i en seriøs faglig sammenhæng med politiske eller personlige statements, aldrig med eksplicit kønnede. Nogle gange kan det lade sig gøre med den type argumenter, der altså forstås som personlige og politiske, men sjældent i de sammenhænge, hvor institutionens ansigt præsenteres udadtil, eller hvor den videnskabelige legitimitet er omdrejningspunktet i interessekonflikter. En ansættelse vil for eksempel altid officielt og over for modstandere i feltet argumenteres med begreber som »videnskabeligt niveau«, »kvalitet«, »forskningstalent« og aldrig som en selvfølgelig integreret udvidelse heraf med begreber om »venskaber«, »god støtte for givne positioner«, »uhensigtsmæssig styrkelse af andre givne positioner«, at det er en særlig persons »tur«, etc.

Velsubjektiverede aktører i feltet mestrer kontekstfølsomme oversættelser frem og tilbage mellem disse typer af diskurser på måder, der bedst hæmmer og fremmer de interesser, de måtte vurdere det mest hensigtsmæssigt at hæmme og fremme. Mestringen kan fungere ureflekteret – jo mere velsubjektiveret en deltager er, jo mere »naturlige« og givne fore-

kommer præmisserne, og jo mindre opmærksomhed og synlighed bliver dem til del.

For personer med andetgjort position – her kvindeligt mærkede, men i Danmark vil vi formentlig også i stigende grad komme til at se de samme dynamikker gøre sig gældende for etnisk mærkede og andre andetgjorte kategorier – for disse personer bliver det de diskurser, der præsenteres officielt og udadtil, og som alle typer af interesser i deres officielle versioner vil være oversat til, der kommer til at udgøre de synlige og tilgængelige diskurser. De mere illegitime diskurser bliver tilsvarende usynlige og utilgængelige. I mit materiale gentager kvindeligt mærkede lavt i hierarkierne typisk: 'Det er jo det faglige, jeg kommer for, det er det, jeg brænder for. Jeg vil helst slippe for alt det andet bøvl. Det er jo irrelevant for det faglige'. Eller en anden version: 'Hvis ikke det var for det faglige, ville jeg jo slet ikke være her'. Disse subjekter synes ikke i samme grad som de 'neutrale' subjekter at se og anerkende nødvendigheden af at forholde sig til andre end de faglige diskurser. Eller vi kan sige det på en anden måde: Disse subjekter går med den officielt leverede forestilling om det mulige i at udskille en »ren« faglig diskurs som den relevante at forholde sig til og udfolde sine desires igennem (Søndergaard, 2001).

Det usynlige og utilgængelige anes som »andre kræfter« (bøvl), men tænkes og håndteres som uværdigt og unødvendigt at bruge tid på. Sharon Traweeks begreb om en akademisk 'culture of no culture' (Traweek, 1988) bliver således relevant i denne sammenhæng som den selvpræsentation, universitetssammenhængen leverer. Det er den selvpræsentation, som de nyankomne, særligt de, der tilhører andetgjorte kategorier, overtager som »sandheden« om stedets præmisser, og som velsubjektiverede og erfarne deltagere til gengæld kender som netop den legitime diskurs, men mestrer som blot et aspekt i de mangelagede diskurser, der må overtages, for at en vellykket integration kan bringes i stand.

At være 'anden' i en kontekst betyder med andre ord noget for adgangen til at orientere sig i komplekse og mangelagede diskursive betingelser og for adgangen til at samle relevante elementer fra dem op og gøre dem til sine. I den forbindelse bliver det yderligere interessant, at blindheden over for de ikke-faglige, de politiske diskurser, de »andre kræfter« – denne blindhed deler de »andet«-positionerede med de velsubjektiverede i den forstand, at de »andre« kun aner disse kræfter, men ikke får/tager sig adgang til dem, mens de velsubjektiverede netop mestrer dem, men til gengæld mestrer dem i en grad og med en indforståethed, som også efterlader dem relativt blinde over for deres egen mestringsforms sammensathed.

Dette udgør een af de måder, hvorpå kønnet får betydning, nemlig gennem en relativ orienteringsforskellighed i forhold til stedernes diskurser: Andethedspositionen giver adgang til de diskurser, der fremholdes som legitime og centrale, og de andetgjorte bindes til disse diskurser på særlige måder. Bindningen kommer yderligere til udtryk gennem det lidt paradok-

sale fænomen, at testningen af de andetgjorte aktørers akademiske relevans hele tiden vil foregå oversat til disse diskursers nøglebegreber om »ren« faglighed, kvalitet etc. Hvis den andetgjorte skulle demonstrere en udtalt interesse for og desire-investering i stedernes mere illegitime diskurser, f.eks. de politiske (eller personlige eller kønnede), da fungerer dette hurtigt som et tegn på, at vedkommende formentlig så nok heller ikke var akademisk relevant. Den kvindeligt mærkede, der politiserer, bliver hurtigt tolket som enten 'personligt ambitiøs', hvilket er illegitimt i en dansk kontekst, hvor det akademisk korrekte er, at man er ambitiøs på kollektivets (institutionens eller den faglige gruppes) vegne – eller hun tolkes som ambitiøs på et illegitimt kollektivs vegne, nemlig feministernes.¹¹

For de mandligt mærkede med umiddelbar adgang til førstehedspositionen vil koderne åbne en relativt større adgang til nuanceret orientering. De kan mindre risikofyldt eksperimentere med at gøre variationen af tilstedeværende diskurser til deres egne. Mandligt mærkede er, qua de kønnede koder, potentielt relevante i forhold til de akademiske udfoldelsesformer og inviteres på den baggrund typisk også med ind i de politiske diskursers cirkulation, hvis de demonstrerer blot en vis form for umiddelbar forståelse for deres præmisser og i øvrigt tager sig nyttige ud i forhold til de allerede deltagendes bestræbelser. Deres eventuelle overtagelse af politiske diskurser truer ikke spejlingen af dem som relevante akademiske aktører. Her er det nødvendigt at bemærke, at dette *ikke* betyder, at alle mandligt mærkede inkluderes og løftes frem og op i hierarkierne. Mønstrene, der beskrives, har karakter af vindsystemer: Der er tale om dynamikker, som implicerer relative og varierende grader af med- og modvind, og *ikke* om absolutte barrierer – hvilket også netop afspejles i statistikkernes oversigter over kønnede befolkningspraksisser forskellige steder i academia.

For Linda, der så tydeligt var fagligt desire-investerende og måske nok så, men ikke ønskede at deltage i de politiske diskursiveringsmanøvre, bliver integrationsvilkårene set i bagklogskabens lys stadig ambivalent og modsætningsfyldt struktureret. I det følgende taler hun om, hvad der gik galt.

---

11 Pointerne stammer igen fra den mere omfattende analyse af det empiriske materiale. Der er imidlertid her tale om delvist nationalspecifikke træk: Fremhævelse af enkeltpersoner og individuelle ambitioner er i højere grad legitimt i f.eks. en amerikansk kontekst end i en dansk. I Skandinavien har vi et fænomen, der hedder Janteloven, hvis første bud lyder: Du skal ikke tro du er noget. Janteloven har sin særlige funktion i akademias interaktionelle praksisser. Pointen om det illegitime kollektiv: feministerne, er nok også knyttet til dansk kontekst på en særlig måde. De andre skandinaviske lande deler ikke dette træk. Men i Danmark har ord som 'kvindesag' og 'feminisme' kunnet fungere som negative betegnelser per se siden sidst i 80'erne, og der er ingen tegn på, at denne betydningsfortætning skulle løsnes inden for den nærmeste fremtid.

Linda: »Jeg har jo selvfølgelig ikke valgt den rette strategi for mig – den strategi var jo at lægge sig i røven af professoren på det sted, fordi så er du sikker, ja ... Det var det min kollega sagde til mig: 'Du skulle have lagt dig efter ham, professoren – og ikke efter den svage'. Men så ville jeg jo ikke have været mig.«

For Linda bliver de faglige og de politiske desire-spor netop gensidigt udelukkende. Og: Lindas (faglige) desire *er* hende. Det er en central del af og et centralt udtryk for hendes subjektivering. Overvejelsen om at måtte give afkald på at udfolde og forfølge dette desire for at opnå inklusion, udgør derfor ikke blot en mulig taktisk overvejelse for hende. Den bliver truende for hendes eksistens som subjekt på den universitære arena. I interviewet bevæger Linda sig mellem at fastholde sit (fagligt investerede) desire som væsentligt – indse at det førte til eksklusion – overveje om det kunne være fjernet til fordel for en politisk strategisk orientering – forkaste muligheden, fordi det ville true hendes eksistens som subjekt – indse at det førte til eksklusion – overveje om det kunne være fjernet ... etc etc. Refleksionen fører ikke til nogen løsning. Hendes desire er for meget 'hende', til at 'hun' kan opgive det uden samtidig at opgive 'sig'. Samtidig beror hendes mulighed for at udfolde sit desire på inklusion. Men inklusion fordrer opgivelsen af ...og så videre.

Linda vender derfor tilbage til en type tænkning, der løser modsætningen ved at karakterisere hende som naiv i forhold til de præmisser, hun agerede inden for. Men til gengæld at definere præmisserne som ikke acceptable – i lyset af den diskursive praksis og faglighedens primat, som hun hidtil har orienteret sig gennem.

Linda: Jeg har virkelig tabt min uskyld nu ... det er råddent, råddent, altså på en måde som jeg ikke ... nej, det havde jeg sgu' ikke... jeg er nok naiv, altså...

Interviewer: ... fordi du troede, hvad?

Linda: Jeg troede, at det gik efter fortjeneste. Altså jeg er jo ikke noget geni, men jeg kan godt klare mig i miljøet, altså jeg føler mig helt på højde med andre folk. Jamen jeg troede ikke, der var sådan noget. Jo, altså. Jeg er jo ikke ret god til at lave ... altså det har vel også noget at gøre med at lave ... eller det har vel også noget at gøre med at være en ordentlig politiker på en måde. Altså det siger jeg ikke negativt, det mener jeg måske også lidt positivt. For det er jo rigtigt, at når man er på en arbejdsplads, så kan man sige .... Altså jeg passer mine ting – det gør jeg virkelig, jeg svigter aldrig, jeg er aldrig syg og ting og sager, og virkelig sådan og skriver også og alt det der, og knokler, og kan næsten ikke få det til at hænge sammen. Men alligevel så er jeg jo nok en dårlig politiker, forstået på den måde, at jeg så heller ikke er god til at sælge mig til institutionen, hvis du forstår, hvad jeg mener.

Interviewer: Hvordan kunne du have gjort det?

Linda: Ja, hvordan kunne jeg have gjort det? Ja, så tilbage til det der med at lave de rigtige alliancer...

Men de rigtige alliancer ville have betydet, at Linda ikke ville være »sig«.

Spørgsmålet om biografi

Hvordan kan man herefter tænke Lindas biografiske erfaringsspor med ind i disse refleksioner? Jeg har fokuseret på aktuelle diskurser, på deres modsætningsfulde og fragmenterede karakter, på kønnets betydning udfoldet i måderne, hvorpå kønnede tolkningsrammer åbner særlige spejlingsmuligheder (andetgørelsen, femininitetskonoterende praksiser) og dermed i højere grad adgang til nogle diskursive praksisser end til andre. Jeg har altså tænkt alt dette sammen som komplekse kræfter, der interagerer og medieres gennem hinanden i kontekstens bevægelser og i Lindas syntetiseringer. Men fortiden og erfaringen interagerer også med disse komplekse dynamikker i form af erfaringsspor, der afhængigt af de aktuelle praksisers muligheder og begrænsninger vil aktualiseres i varierende udgaver.

Hvad fortiden har rummet og givet adgang til af erfaringsspor er ikke noget, vi har mulighed for nogensinde at opsøge. Vi vil aldrig være i stand til identificere sådanne spor tilbage i tiden. En »tilbagejelse« vil altid være en »rejse« med nutidens perspektiver og optikker som medierende orienteringsredskaber. Dersom nogen måtte ønske at rejse den hypotese, at Linda formentlig engang har integreret og udviklet et beredskab for opposition, så ville vi aldrig kunne spore dette element i hendes subjektiveringsproces tilbage i tiden som en virkelig og sand forståelse af elementets tilblivelse. Ej heller ville vi nogen sinde være i stand til at konstatere endeligt, hvilken status det måtte have i hendes aktuelle beredskab, endsige hvorvidt det hovedsageligt var hendes bidrag eller betingelsernes positionering af hende, der bragte det frem som tema i netop denne universitære kontekst.

Linda opfattede sig ikke som særligt oppositionel undervejs i processen – ikke før til sidst, hvor hun måtte konstatere, at en særlig gruppe af kollegaer kom til at få det afgørende ord i forhold til hendes eksklusion. Her blev hun tvunget til at se sig og sine praksiser gennem deres øjne. Og det var først på det tidspunkt, at de mindre synlige, men meget aktive, politiske diskurser på stedet blev egentligt tydelige for hende som stærke virkelighedskonstituerende kræfter. Hendes bidrag til de forudgående interaktioner blev, set gennem modpartens øjne og forstået via de politiske diskurser, tydelige som, netop, oppositionelle og forstyrrende for det allerede etablerede. Det er dette perspektivskifte, og sammenstødet med hendes eget perspektiv, der får hende til at konstatere, at hun altså ikke troede, at tingene foregik på den måde, at »... der var sådan noget«. Adgangen til den

politiske diskurs markerer for hende et tab af uskyld. Indtil da holdt hun sig til den 'faglige' diskurs og dens anvisninger om at fremdyrke unikke forskningsresultater, være tro mod egen faglighed, troen på at inkluderende bevægelser ville foregå »efter fortjeneste« i betydningen foregå gennem 'faglighedens' egen og enestående tyngde uafhængigt af andre (politiske) typer af processeringer i konteksten etc. En diskurs, der har eksisteret side om side med og oftest netop integreret i den politiske, der til gengæld implicerer anvisninger af respekt for de til enhver tid mere centralt positionerede deltagere, respekt i forhold til regler om loyalitet inden for netværk og alliancer etc.

Forstår vi imidlertid Lindas »opposition« på denne måde, som en mangelfuld aflæsning af de modsætningsfulde diskursers udstrækning og betydning delvist tilvejebragt via den kønnede andetheds særlige perspektiver på kontekstens muligheder og begrænsninger – så vises vi igen tilbage til nutidens dynamikker. Dette bliver igen en anden fortælling end den, der måtte have ambitioner om biografisk at opsøge kilden til et oppositionelt personlighedsberedskab. Og det kan forekomme utilfredsstillende for kulturelle deltagere, der er subjektiveret gennem »the psy-sciences«.

Det man så kan gøre – med den biografiske interesse, vi altså qua vores delvist psykoanalytiske subjektivering som senmoderne vestlige subjekter har lært at bruge som orienteringsredskab – vil måske være at gætte på Lindas biografiske links. Og samtidig at være helt klar over, at vores gætterier tjener et aktuelt konstruerende formål. Hvis vi skal gætte, fordi det nu engang hører til vores aktuelle diskursive praksisser – så kunne et bud være det følgende: Mulighederne for at fokusere energi og engagement i en stærk indsats for en bestemt interesse, og mulighederne for at gøre dette i en grad, så man ikke umiddelbart aflæser faresignaler i form af andre subjekters eventuelle modstand, har formentlig i en eller anden form været introduceret og levet som nogle, blandt mange, elementer i Linda subjektiveringsprocesser – sådan som de har forløbet i hendes hidtidige tilværelse. Ud af disse muligheder og praktiseringen af dem, er der blevet erfaringsspor og orienteringsmønstre, som Linda vil kunne trække på og aktualisere i forskellige kontekster. Men – at det netop er dem, der aktualiseres og bringes i interaktion i netop denne kontekst, handler om de interaktionsbetingelser, konteksten rummer.

Derpå kommer vi imidlertid igen til kort i vores nysgerrighed og gætterier, fordi vi bliver nødt til at tænke, at sådanne elementer indgår i en gensidigt formende proces med aktuelt kontekstuelle mulighedsbetingelser, og at denne gensidigt formende proces vil efterlade det påtænkte »element« uigenkendeligt som det, det »oprindeligt« tænkes at måtte have været. Hvilket jævnfør tidligere alt andet lige må gøre den biografiske søgen til et ganske andet projekt, end den virkelighedsafdækkende odysse mange forestiller sig muligheden for at foretage. Det biografisk eftersøgte element: oppositionspotentiale på grund af koblingen af engagement og insensitiv-

tet over for faresignaler i konteksten, skjuler sig altså igen i den kompleksitet af elementer fra nutid og fortid, der mixes og syntetiseres ind i aktuelle handlinger og udtryk.

Lad mig derfor nøjes med at skitsere forståelsen: Fortidens diskursive tilbud har været mange og fragmenterede og modsætningsfulde – præcis som nutidens er det. Den subjektivering, Linda har levet ved at samle diskursive tilbud og praksisser op og gøre dem til sine, ved at foretage synteser og bearbejdnings af dem i relation til andre og tidligere udgaver af samme – den subjektivering hviler i erfaringsspor, der må forstås som også fragmenterede og modsætningsfulde. Sporene og dermed også de »unikke« beredskaber er skabt gennem Lindas syntetiseringer og bearbejdnings af det »materiale«, der har været til rådighed. Erfaringssporene må i den forstand fastholdes som mangfoldige, ikke entydige, bevægelige og i stadig proces – udsat for stadige syntetiseringsbevægelser mellem fortid og nutid. De må forstås som aldrig selvstændiggjort realiseret, men som altid realiserede gennem interaktionen med de aktuelle mulighedsbetingelser, i.e. de aktuelle diskursive praksisser.

Det stabiliserende og kontinuitetsskabende element, der ligger i form af kollektive tolkningsrammer og diskursive praksisser, ligger således i lige så høj grad i kontekstens interaktionsbidrag, som i Lindas erfaringsspor. Og – bemærk – dermed ikke sagt, at det stabiliserende element ikke også ligger i Lindas erfaringsspor i form af tilegnede tolkningsrammer og diskursive praksisser, kondenseret i desire-spor. Blot er det væsentligt at understrege, at den eksklusive placering af det i en indrepsykisk realitet her anfægtes og omfortælles, så stabilitet og kontinuitet begrebsliggøres som interaktionelle effekter.

Lindas biografisk fremarbejdede beredskab må forstås som ganske omfattende – måske også mere omfattende end det er muligt umiddelbart at forestille sig¹² – og som potentielt multibeltet processerende: Hvis hun var blevet mødt på andre måder i en given universitetskontekst, eller havde haft andre bekræftelses- og relateringsmuligheder, så var formentlig andre dele af hendes repertoire blevet aktualiseret. Lad os antage, at de studerende ikke have støttet hende, at hun ikke havde haft kollegial og international opbakning, men at de lokale autoriteter havde integreret hende positivt gennem invitationer og samtaler og forklaringer af tingenes sammenhæng og gennem hailing i centrale fora, gennem fremhævelse i forhold til særlig-

---

12 Det kan i øvrigt være her, een af misforståelserne mellem på den ene side de mere konstruktionistiske og på den anden side de traditionelt psykologiserende former for tænkning opstår: Når konstruktionistisk tænkning beskyldes for at påstå, at individer kan konstrueres vilkårligt mellem skiftende kontekster, drejer det sig måske i højere grad om en konstruktionistisk forestilling om langt større erfaringsrepertoarer at foretage kontekstuel medierede syntetiseringer med, end om at se det enkelte individ som vilkårligt åbent for kontekstuel flow af diskursivt materiale.

ge opgaver etc. – så var der sket noget andet: Linda var i en vis forstand blevet en anden, sådan som hun ville være blevet aflæst og tilbudt at forstå sig selv. Hun ville være blevet positioneret anderledes, have mødt anderledes subjektiveringstilbud og udviklet andre praksisformer. Ingen ville, givet de effekter et sådant møde mellem hende og konteksten havde givet anledning til, have haft trang til at søge efter stabile oppositionelle personlighedstræk i hende, når hun blev omtalt og diskuteret.

Lad os derpå omvendt antage, at ingen havde støttet hende – hvilket ganske vist er usandsynligt, eftersom hun trods alt var rekrutteret af nogen: der har været konkrete gatekeepers, som åbnede for inklusion på et bestemt tidspunkt – ikke desto mindre, for argumentets skyld, lad os alligevel antage, at ingen havde støttet hende. I så fald ville hun have syntetiseret aktuelle erfaringer med diskursive erfaringer i sit biografisk integrerede repertoire, som enten ville have resulteret i en tolkning, der hed: her hører jeg ikke til, jeg flytter mig væk til en anden kontekst. Eller: jeg har vist misforstået det meste, jeg skal prøve at lære noget af stedet her. Også i dette tilfælde havde den psykoanalytisk subjektiveredes biografiske nysgerrighed rettet sig mod helt andre træk end de oppositionelle: flugt måske? Var Linda ‘mon sådan een, som ikke kunne forblive stabilt i en arbejdssammenhæng?’ Eller følgagtighed måske? Var Linda ‘mon sådan een, som nemt gled i et med sine omgivelser? Og hvilken relation til primærpersoner kunne mon det tyde på, at hun havde haft? Havde hun mon aldrig gennemført en egentlig løsrivelsesproces fra de primære objekter ....’ etc.

Der synes med andre ord at være gode grunde til at forholde sig skeptisk til en biografisk søgen efter stabile og personlighedsdeterminerende erfaringsspør. For så vidt, som vores aktuelle diskurser synes at dirigere os i den retning, når vi ønsker at søge forståelse, må vi meget seriøst forholde os til denne søgen som en aktual-diskursivt medieret bestræbelse, og vi bør med rette spørge os selv, hvilke aktual-diskursive legitimeringsbestræbelser interessen tjener.

Afsluttende

Såvel kulturpsykologiske og socio-kulturelle som poststrukturalistiske typer af tilgange til forståelsen af individet vil betone det relationelle og kontekstuelle element i forståelsen af subjektivering. Traditionerne vil i deres større eller mindre grad af overlappning være fokuserede på det gensidigt formende og interagerende aspekt mellem individ og kontekst. Teksten her er inspireret af alle disse typer af tænkning og kunne ikke have været skrevet uden dem. I den grundlæggende refleksive tilgang til sine egne begrebsudviklende ambitioner tendenderer den alligevel til at fastholde den poststrukturalistiske toning:

Teksten er et forsøg på at re-toole vores tilgange til at tænke subjekter og deres bevægelsesbaner – her mere konkret i en universitetssammenhæng. I princippet ville begrebsdefinitionerne nok kunne læses ‘realistisk’: som definitioner, der tilbyder begreber for prædiskursivt eksisterende fænomener – men læsningen vil i den forstand være upræcis. Ideen i re-toolingen har været at gribe det allerede diskursiverede (det vil sige, det *eksisterende*, men *ikke prædiskursivt* eksisterende) og deltage i en viderediskursivering, der har søgt at undvige visse diskurselementer og forstærke andre. Med det er opstået et diskursiveringstilbud med potentielle konstituerings effekter – således som al diskurs implicerer. Det er med andre ord en bevægelse i/gennem diskurs, med, mod, i sprækker og fragmenter mellem modsætningerne indenfor etc., det er en sådan bevægelse, der er tale om.

Fra det perspektiv har det været intentionen at argumentere for følgende: Med et begreb om desire-spor, som nogle der vedligeholdes og bekræftes, ændres og genformes i konkrete relationelle praksisser – og med et subjektiveringsbegreb hentet i foucault’ske traditioner, der understreger den samtidige underkastelse under og kommen til handling igennem diskursiv praksis, synes der at kunne skabes et lovende teoretisk udgangspunkt for udvikling af de mere flydende og fleksible analytiske kategorier, som kan løfte kompleksiteten og modsætningerne frem i en empirisk analyse.

De mere subtile dynamikker i den akademiske verdens in- og ekskluderende bevægelser nødvendiggør efter min mening sådanne typer af tanke-teknologier (Haraway, 2000). Kategorierne og de følgende analyser må jævnfør grundperspektivet ses som tilgængelige for forhandling og videreudvikling. Men denne tekst har tilbudt et foreløbigt bud på en måde at tænke kompleksitet og mangelagede diskursive betingelser på.

De interagerende elementer, der er peget ud i denne teksts tilbud, består i

- modsætningsfulde faglige diskurser overtaget i varierende former for desire-spor blandt akademiske deltagere,
- modsætningsfulde politiske diskurser ligeledes overtaget i varierende former for desire-spor blandt deltagerne, og her integreret på varierende måder med de faglige diskurser og desires,
- kønnede codesystemer med deres tendentielle henvisning af konkret mærkede individer til forskellige former for handle- og udtryksrepertoarer samt orienteringsformer,
- og endelig de biografiske erfaringsspor – understreget som mangfoldige og potentielt tilgængelige som mangefacetteret effektfulde.

Disse elementer kan beskrives som nogle blandt mange andre mulige aspekter, der indgår i de diskursive betingelser, det enkelte konkrete subjekt må syntetisere og bearbejde i en stadig processering med andres samtidige syntetiseringer og bearbejdnings.

REFERENCER

- ALTHUSSER, L. (1971). *Lenin and philosophy and other essays*. London: New Left Books.
- BENDIX PETERSEN, E. (1999). Køn, virksomhed & kompetence. En destabiliserende diskursanalyse af videnskabsfundets kønnede konstruktioner. *Arbejdsrapport nr. 6. Køn i den Akademiske Organisation*. Distribueres fra Institut for Statskundskab, Københavns Universitet.
- BOURDIEU, P. (1990a). *Homo Academicus*. Cambridge: Polity Press.
- BOURDIEU, P. (1990b). The Specificity of the Scientific Field. *Theory and Society*, 3, 257-292.
- BRUNER, J. (1990). *Acts of Meaning*. London: Harvard University Press.
- BUTLER, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. London and New York: Routledge.
- BUTLER, J. (1993). *Bodies that Matter: On the Discursive Limits of »Sex«*. London and New York: Routledge.
- BUTLER, J. (1997). *The Psychic Life of Power*. Stanford: Stanford University Press.
- DAVIES, B. (2000). *A Body of Writing 1990-1999*. New York and Oxford: Alta Mira Press.
- DELEUZE, G. (1992). What is a dispositif? In Armstrong, T.J. (ed.) *Michel Foucault Philosopher*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- DELEUZE, G. (1995). *Negotiations. 1972-1990*. New York: Columbia University Press.
- EGELAND, C. (2001). »Men det har ikke noget med kønnet at gøre«. *Køn, Kønsbarrierer og Akademia – konstruktioner af et ugyldigt problem*. Ph.d.-afhandling, Syddansk Universitet: Center for Kvinde- og Kønsstudier.
- FOUCAULT, M. (1979). *The History of Sexuality, vol 1*. London: Allen Lane.
- FOUCAULT, M. (1981). Omnes et singulatum: towards a criticism of political reason. In S.McMurrin (ed.), *The Tanner Lectures on Human Values*, vol.2. Utah: University of Utah Press.
- FOUCAULT, M. (1994). Ethics. Subjectivity and Truth. *The Essential Works of Foucault 1954-1984. Volume I*. Ed. Paul Rabinow. The New Press, New York: 1994.
- FOX KELLER, E. (1985). *Reflections on Gender and Science*. New Haven and London: Yale University Press.
- HARAWAY, D. (1991). *Simians, Cyborgs, and Women. The Reinvention of Nature*. London: Free Association Books.
- HARAWAY, D. (1997). *Modest Witness@Second Millennium.Female©_Man Meets_OncoMouse™*. Feminism and Technoscience. New York and London: Routledge.
- HARAWAY, D. (2000). »There are always more things going on than you thought!« Methodologies as Thinking Technologies. Interview af Nina Lykke, Randi Markusen and Finn Olesen. *Kvinder, Køn & Forskning*, 2000, 4, 52-61.
- HASSE, C. (2000). *Kraftfellet – kulturelle læreprocesser i det fysiske rum*. Ph.d.-afhandling. København: Institut for Antropologi.
- HASSE, C.; I. HENNINGSEN & D.M. SØNDERGAARD. (2002). Køn og Magt i Akademia. I *Kønsmagt under Forandring*. Borchhorst, Anette (red.). København: Hans Reitzel. 110-130.
- LATOUR, B. (1987). *Science in Action*. Cambridge: Harvard University Press.
- PARKER, I. (1997). *Psychoanalytic Culture. Psychoanalytic Discourse in Western Society*. London: Sage Publications.
- ROSE, N. (1998). *Inventing our Selves. Psychology, Power and Personhood*. Cambridge: Cambridge University Press.

- ROSE, N. (1999). *Governing the Soul. The Shaping of the Private Self*. London and New York: Free Association Books.
- SCHEURICH, J. (1997). *Research Method in the Postmodern*. London: Falmer Press.
- SØNDERGAARD, D.M. (1994). Køn som metapincip. *Kvinder, køn og forskning*, vol.3, no.3, 40-62.
- SØNDERGAARD, D.M. (1996). *Tegnet på Kroppen. Køn: Koder og Konstruktioner blandt Unge Voksne i Akademia*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- SØNDERGAARD, D.M. (2001). Consensual and disensual university cultures: gender and power in academia. *NORA, Nordic Journal of Women's Studies*, vol.9, no.3, 143-153.
- SØNDERGAARD, D.M. (2002). Poststructuralist Approaches to Empirical Analysis. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 15, 2:187-204.
- TRAWEEK, S. (1988). *Beamtimes and Lifetimes. The World of High Energy Physicists*. Cambridge: Harvard University Press.
- VALSINER, J. (1997). *Culture and the development of children's action: a theory of human development*. New York: John Wiley & Sons.
- WERTSCH, J.V. (1998). *Mind as Action*. New York and Oxford: Oxford University Press.